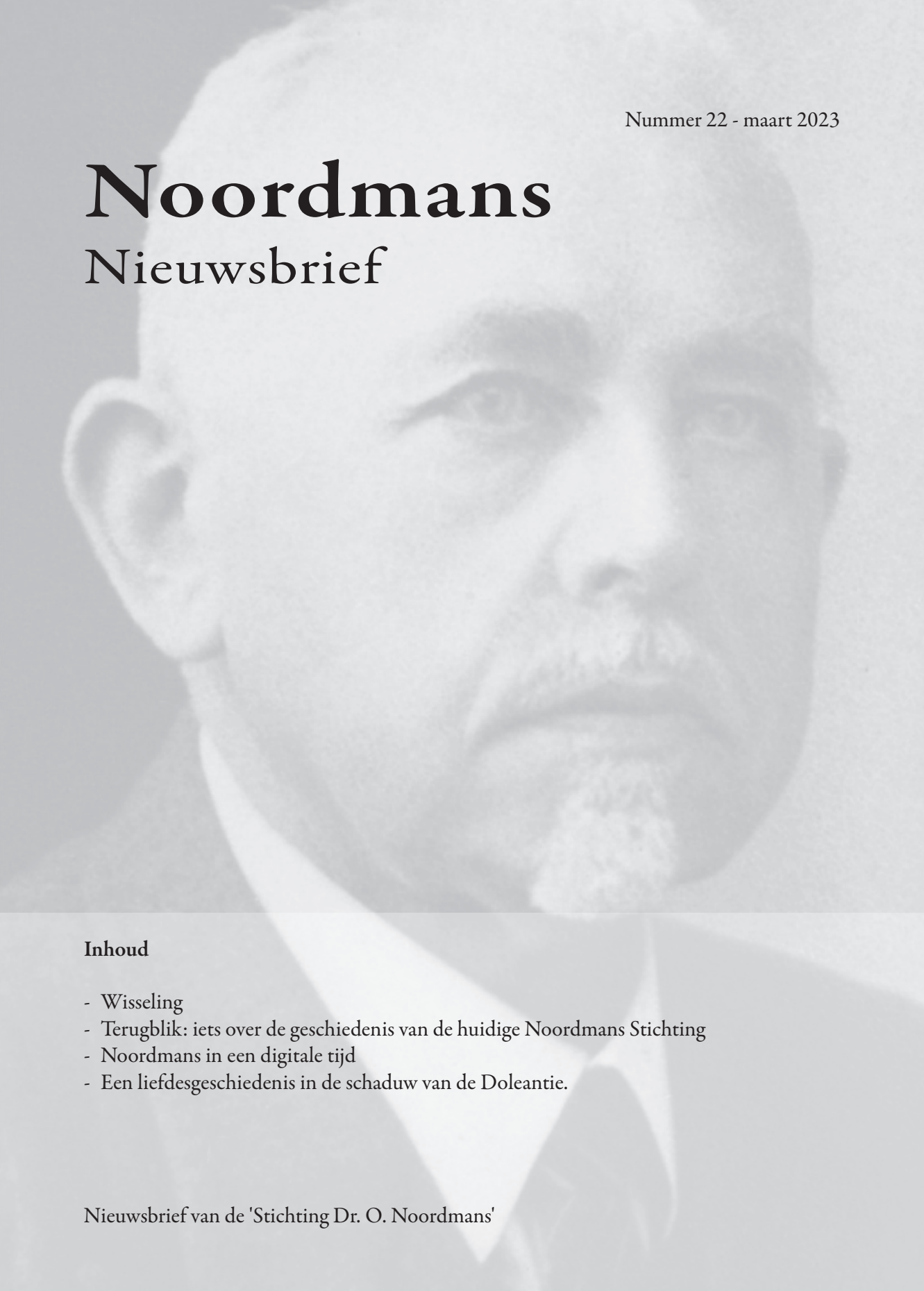

Nummer 22 - maart 2023

Noordmans

Nieuwsbrief

Inhoud

- Wisseling
- Terugblik: iets over de geschiedenis van de huidige Noordmans Stichting
- Noordmans in een digitale tijd
- Een liefdesgeschiedenis in de schaduw van de Doleantie.

Nieuwsbrief van de 'Stichting Dr. O. Noordmans'

Wisseling

dr. Jan Dirk Wassenaar, secretaris

In de vergadering van 10 oktober 2022 nam het bestuur afscheid van dr. Akke van der Kooi en dr. Karel Blei. Van der Kooi was vanaf het begin lid van de groep Noordmans-vrienden die korte tijd later Stichting Dr. O. Noordmans zou gaan heten, verreweg de langste tijd is ze voorzitter geweest. Blei was sinds 2004 lid. Beiden hebben veel voor de stichting betekend. Van der Kooi was zo vriendelijk een 'Terugblik' te schrijven, die elders in dit nummer van de Nieuwsbrief te vinden is.

Ds. Krijn Hage, predikant van de Protestantse Gemeente te 's-Gravenzande, en prof.dr. Edward van

't Slot, hoogleraar aan de Protestantse Theologische Universiteit, traden tot het bestuur toe. Verder is te melden dat ds. Dirk Sierd de Vries, predikant van de Protestantse Gemeente te Nij Beets, bij het werk betrokken is. Zoals elders in deze Nieuwsbrief te lezen is, houdt hij zich vooral met de digitalisering van de Verzamelde Werken van Noordmans bezig.

In een later stadium hoop ik meer over de bestuurs-samenstelling (en de verdeling van de taken) te berichten. Voor nu: Akke en Karel zeer bedankt voor jullie inzet en Krijn, Edward en Dirk Sierd goede arbeid!

Terugblik: iets over de geschiedenis van de huidige Noordmans Stichting

Notities bij de overdracht van het voorzitterschap

dr. Akke van der Kooi

Bij mijn afscheid als voorzitter van de Stichting dr. O. Noordmans op 10 oktober 2022 legde ik een aantal notities voor bij de geschiedenis van de Stichting.

Het leek me een goed idee om bij mijn vertrek een aantal elementen te noteren uit de geschiedenis van de huidige Stichting die het verdienen niet vergeten te worden. Mij werd gevraagd vanuit mijn notities iets te schrijven voor deze Nieuwsbrief. Bij dezen.

Iets over het begin

Na de voltooiing van de uitgave van *de Verzamelde werken van dr. O. Noordmans* in 2004 nam de huidige Stichting het stokje over van de vorige Noordmans Stichting/Redactie om met het uitgegeven werk aan de slag te gaan. De basis voor de huidige Stichting werd gelegd door een groep enthousiaste Gereformeerde en Hervormde theologen die eind jaren negentig van de vorige eeuw deelnamen aan postacade-

miale cursussen over Noordmans op Hyde-park. In die cursussen werden de sleutels voor het verstaan van Noordmans' werk verkend: Noordmans' pneumatologie, zijn visie op het kerkelijk dogma als regel voor spreken en denken, zijn visie op ethiek als levensvorm. In onderscheid van de oorspronkelijke Stichting die toen nog bezig was met de Uitgave noemde de groep zich 'Vrienden van Noordmans' en begon aan de organisatie van studiedagen vanaf 2000. Vergaderingen vonden plaats ten huize van de eerste voorzitter van de huidige Stichting: ds. René van den Beld. In 2004 werd statutair de fusie vastgelegd met de Stichting die Noordmans' teksten had uitgegeven.

27 mei 2004 vond in Kampen de presentatie plaats van het tiende en laatste deel van Noordmans' *Verzamelde werken* (VW). Het betekende de afsluiting van meer dan 25 jaar werk. Het eerste deel van de Uitgave verscheen in 1978. De kar werd getrokken door voorgangers van de huidige Protestantse Theologische Universiteit: de Theologische Universiteit Kampen (Oudestraat) en de faculteit godgeleerdheid Utrecht. Dit in nauwe samenwerking met de zoon van dr. Oepke Noordmans, Johan Noordmans (1923-2013). Het archief van deze arbeid bevindt zich thans in het Historisch Documentatie Centrum van de Vrije Universiteit waar ook de oorspronkelijke manuscripten van Noordmans' teksten zijn ondergebracht.

Verantwoordelijkheden en doelstellingen huidige Stichting (conform Statuten 2004)

De huidige Stichting draagt als opvolger van de Stichting die het werk van O. Noordmans heeft uitgegeven verantwoordelijkheid voor alle handelingen inzake deze Uitgave. Uitgeefmaatschappij Kok b.v. heeft in de jaren na de gereedkoming van de Uitgave haar rechten als Uitgever overgedragen aan de Stichting.

De Stichting heeft ten doel: bevordering van de studie van het gedachtegoed van O. Noordmans en de relevantie ervan onder de aandacht brengen van een breed publiek. Tot dusver via jaarlijkse studiedagen, uitgave van Cahiers en het doen verschijnen van een Nieuwsbrief. In de toekomst ook via verwerkelijking van vertalingen van Noordmans' werk, en verkenning van de mogelijkheden van internationalisering en digitalisering. Wat betreft internationalisering kan gebruik worden gemaakt van de contacten die in de loop der jaren werden gelegd bij internationale bijeenkomsten waarin werk van Noordmans ter sprake kwam, in o.a. Berlijn, Princeton, Bern en Stellenbosch.

Van meet af is het streven: we lezen Noordmans niet primair met het oog op informatie-overdracht, maar we brengen zijn gedachtegoed in binnen hedendaagse discussies. Doel: geen geforceerde actualisering maar een zorgvuldig aftasten welke problematiek met een specifieke tekst van Noordmans gegeven is, en hoe wij ons daartoe zouden kunnen verhouden in onze situatie. Om die reden nodigen we als sprekers ook deskundigen uit afkomstig uit andere disciplines en leggen hen teksten van Noordmans voor. Zie reeds de eerste Cahiers over 'Kerk en Staat' (2000) en over 'Soberheid en nieuwe economie in het spoor van Noordmans' (2001).

Voor nieuwe handelingen inzake de werken van dr. O. Noordmans die bevorderlijk zijn voor de genoemde doelstelling is instemming vereist van de Erven Noordmans.

Thema's

Het is de moeite waard de thema's van de jaarlijkse studiedagen sinds 2000 aan zich te laten voorbijtrekken. Het zijn pogingen om met elkaar het onderscheidende van Noordmans' theologiseren boven tafel te krijgen. Eenvou-

dig is dat niet: de theologie van Noordmans is gelaagd. Terwijl hij zijn onderwerp ontvouwt, staan meerdere registers open; behalve dat van de theologie, ook de filosofie en de grote literatuur, het mathematische en geografische.

Ik stip een paar trekken aan van het onderscheidende van Noordmans' theologie zoals dat door de jaren heen op onze studiedagen in beeld kwam:

De theologie van Noordmans is *contextuele* theologie. Dat geldt niet enkel voor zijn gelegenheidsgeschriften en thematisch werk, maar ook voor het meer strikt theologische werk als *Herscheping*, *Liturgie* en *Het Koninkrijk der hemelen*. Zo is bijvoorbeeld voor het verstaan van Noordmans' hoofdwerk *Herscheping* fundamenteel dat men onderkent hoe de context waarin het geschreven is (situatie jaren dertig vorige eeuw; het verzoek van de NCSV aan Noordmans om voor groepen buiten de gewone kerkelijke kaders te schrijven) doorwerkt in de onderscheidingen waarmee hij werkt en in de ontvouwing van zijn inzichten.

Taal en theologie zijn bij Noordmans nauw verweven. Als theoloog is Noordmans taalkunstenaar. Op meerdere studiedagen is de betekenis daarvan aan de orde gekomen, met name waar het eigene van zijn fenomenologie aan de orde kwam. Zijn taal is niet uit op de formulering van abstracte denkbeelden over het zijn, maar staat in dienst van het perspectief van waaruit hij schrijft: laten zien 'hoe de schepping er uit ziet als we haar zoeken in het klein formaat van het Evangelie' (VW 8, 294vv.)

Het onderscheidende van *Noordmans' denkwijze* zoeken bleef aandachtspunt door de jaren heen. Bijvoorbeeld op studiedagen waarin zijn verhouding tot tijdgenoten werd bestudeerd, als bijvoorbeeld G. van der Leeuw en A.A. van

Ruler. Het stond ook centraal op de studiedag in 2004 die georganiseerd werd bij de voltooiing van de uitgave van de *Verzamelde werken*. De twee leiders van het project van de Uitgave: Hans de Knijff en Gerrit Neven benoemden belangrijke elementen: De Knijff positioneerde Noordmans als een theoloog die anti-monistisch denkt: het leven kan niet uit zichzelf worden verstaan. In het laatst verschenen deel 10 als volgt verwoord door Noordmans: 'Het wezen des christendoms laat zich niet kritisch uitpellen, maar openbaart zich dynamisch' (VW 10,22). M.i. zijn we in de Noordmansgelederen nog steeds bezig, de portée van deze uitspraak te doorgronden. Bij diezelfde gelegenheid gaf de andere leider van het project, Gerrit Neven, zijn visie op de aard van het begrip 'waarheid' bij Noordmans. Waarheid is bij Noordmans altijd een *gebeuren* dat naderbij komt en ieder persoonlijk raakt. Het is de dynamiek van Gods nabijheid die in het publieke domein leert te onderscheiden tussen recht en onrecht en die in het persoonlijke leven van mensen zich present stelt waar zij zich oefenen in opmerkzaamheid en rechtschapenheid.

Zo ziet Noordmans het als taak van de theologen te wijzen op de scheidende, scheppende kracht van het evangelie in alle mogelijke levenssituaties. Dat is ook bepalend voor wat gezegd kan worden over *Noordmans als publiek theoloog*. Over de aanzetten daartoe sprak mede Stichtingslid Karel Blei in 2005 op de studiedag over Noordmans en Europa als draagster van religie. Waar het dan om gaat: 'een andere dag', 'een goddelijk heden' inbrengen in het centrum van de geschiedenis.

Over Noordmans en wat zijn pen ons bracht, zijn we nog lang niet uitgedacht. Mag zijn werk ook in de toekomst menig lezer inspireren!

‘Wat mijn pen in beweging brengtis niet exegese als zodanig, ook niet dogmatiek, maar een geluid en een licht, waardoor en waarbij men in zekere zin de dingen kan horen en zien.’
(VW 6,192).

Van harte wens ik de Noordmans Stichting alle goeds bij haar arbeid in de komende jaren.

Noordmans in een digitale tijd

Dirk Sierd de Vries (dirksierd@me.com)

Vlak voor de zomervakantie werd, ter ondersteuning van het schrijven van een masterscriptie, een begin gemaakt met het digitaliseren van Noordmans' Verzamelde werken. Ook kwamen toen gedachten op de digitale bestanden beschikbaar te stellen via onze website.

Inmiddels is de vernieuwde website een feit, en kunnen we de delen 2, 7 en 8 van de Verzamelde werken via die weg aanbieden. U kunt ze bekijken via het tijdelijke adres: demo.stichtingnoordmans.nl. Het is onze ambitie om de site begin volgend jaar de plaats te laten innemen van onze huidige website, dan via: www.stichtingnoordmans.nl.

Naast dat de meditatie, preken en opstellen van Noordmans afzonderlijk kunnen worden opgevraagd, en gemakkelijk gelezen, ook op mobiele

telefoons en tablets, zijn ze te doorzoeken en is het mogelijk met de teksten aan de slag te gaan.

Denk bij dat laatste aan het eenvoudig delen van geselecteerde passages, erover een discussie te starten of ze te coderen en te bestuderen door middel van, bijvoorbeeld, de Grounded Theory Methode. Voor deze activiteiten (behalve voor het delen) is een account noodzakelijk. Dat kunt u vandaag al aanmaken, via voornoemd webadres.

We vertrouwen erop met deze eerste stap een mooie impuls te hebben gegeven aan de toegankelijkheid en bestudeerbaarheid van Noordmans' werk in de 21^e eeuw. De komende maanden zal worden gewerkt aan het voltooiën van de huidige teksten en het toevoegen van, uiteindelijk, alle resterende delen van het Verzameld werk.

Een liefdesgeschiedenis in de schaduw van de doleantie

door dr. Karel Blei

Onlangs verscheen *Wanneer toch mijn liefste?*, van dr. Jan Dirk Wassenaar. Het boek werd op 25 juni jl. in de kerk van het Friese Scharnegoutum onder grote belangstelling gepresenteerd. Zoals de ondertitel aangeeft: het is een beschrijving (aan de hand van bewaard gebleven brieven) van 'een liefdesgeschiedenis in de schaduw van de Doleantie'. De titel komt uit de brief van Hantje, een van de beide hoofdpersonen, van 19 mei 1889. De vraag is een uiting van het verlangen waarmee beide geliefden al die jaren hebben uitgekeken naar de dag van hun echtvereniging.

De desbetreffende briefwisseling werd gevoerd tussen 1883 en 1890. Anna Noordmans (oudere halfzuster van de later bekend geworden theoloog dr. O. (Oepke) Noordmans) en Hantje van Dijk (student theologie aan de toen net, in 1880, opgerichte Vrije Universiteit) hadden elkaar leren kennen en onderhielden de relatie. Anna woonde nog op de ouderlijke boerderij in Scharnegoutum; Hantje (samen met zusters en broer) in Amsterdam. De reis Friesland-Amsterdam was lang en gecompliceerd: per trein (Scharnegoutum-Stavoren) en boot (Stavoren-Amsterdam, over de Zuiderzee). Die kon maar af en toe worden ondernomen. Maar brieven gingen snel, én frequent.

De schrijver kreeg de uitgebreide briefwisseling tussen beide geliefden ter beschikking. Hij heeft de inhoud daarvan zorgvuldig, met veel citaten, weergegeven. Ja, het gaat hier om een liefdesgeschiedenis. Maar tegelijk om méér. We krijgen een beeld van het sociale leven en van familieverhoudingen

eind negentiende eeuw in Friesland (de stambomen van de families Noordmans en Van Dijk, achterin opgenomen, zijn onmisbaar ter verheldering). Er zijn grote gezinnen; kindersterfte was niet zeldzaam. Anna (eigenlijk Antje) had dezelfde naam gekregen als haar oudere, kort na de geboorte gestorven zusje. Ze zou zelf zeven kinderen krijgen, en als veertigjarige sterven.

Wij lezen over Anna's leven. Van een opleiding is geen sprake. Ze wordt opgeslokt door de huishouding, doet naaiwerk, helpt soms in de boerderij thuis, en vaak in het gezin van haar oudere zuster. En we lezen over het studentenleven in Amsterdam, aan de VU. Over de omgang met de hoogleraren (men was bevreesd voor Kuiper!) en over hoe naar tentamens en examens werd toegewerkt.

De Doleantie had op beider levens grote invloed. Hantje blijkt een overtuigd voorstander daarvan. Ook Anna, zeer gelovig, laat zich op die weg steeds meer meenemen. In hun briefwisseling spreken zij beiden vaak over het geloof. Sterfgevallen in de omgeving geven telkens aanleiding tot ontboezemingen over de vergankelijkheid van het leven en over het aangewezen-zijn op Gods blijvende zorg, over Christus als Borg voor het eeuwige leven.

Het kerkelijk leven neemt, bij beiden, een grote plaats in. Kerkgang, later ook Avondmaalsdeelname, geldt als heilige plicht. Daarbij worden de lezers meegenomen in de overwegingen omtrent bij wie, bij welke dominee, zij zullen kerken. De keus tussen voorgangers die vasthouden aan de

hervormd-synodale regels en zij die uit trouw aan de belijdenis daarmee menen te moeten breken wordt weloverwogen gemaakt. Hantje en steeds meer ook Anna zien hun keus voor de Doleantie als identiek met de ware keus voor de zaak van Jezus Christus. Anna moet beseffen ‘dat het een grote zonde is, zich aan te sluiten bij een gemeente waar in de tucht niet wordt uitgeoefend’, schrijft Hantje haar op 7 november 1887. Zó scherp heeft het destijds gelegen.

Opvallend: de ondertitel van het boek spreekt over een liefdesgeschiedenis ‘in de schaduw van de Doleantie’. Schaduw, inderdaad. Dr. Noordmans, Anna’s jongere (half)broer, verwees daar later naar, in een lezing die hij in 1935 hield aan de VU (nu in deel 4 van zijn *Verzamelde Werken*): ‘De scheur van 1886 ging dwars door het gezin waartoe ik behoorde. De helft ging mee met wat toen de Doleantie heette, de andere helft niet.’ Die familiescheur zien wij in de briefwisseling tussen Anna en Hantje levensgroot ontstaan.

Het was vooral voor vader Noordmans (prominent kerklid en ambtsdrager in hervormd Scharnegoutum) moeilijk te verteren dat Anna van de Hervormde Kerk overging naar de Christelijk Gereformeerde Kerk ter plaatse (christelijk gereformeerden waren er al eerder; later zouden velen van hen zich met de ‘dolerenden’ verenigen in wat ‘de Gereformeerde Kerken in Nederland’ zou gaan heten). Toen Anna en Hantje in december 1890 trouwden, werd het huwelijk in de inmiddels gevormde dolerende kerk ingezegend. Vader Noordmans kon het

niet opbrengen deze kerkelijke bevestiging en inzegening bij te wonen.

Was het tussen hervormden en dolerenden (gereformeerden) destijds dan alleen maar haat en nijd? Misschien dat later de scherpe kantjes er toch wat afraakten. Oepke Noordmans werd later, in 1903, predikant in dezelfde streek (Idsegahuizen-Piaam) waar toen ook Hantje predikant was; Hantje gereformeerd, Oepke hervormd. Wassenaar citeert wat één van Hantje’s kinderen hem later schreef: ‘Ze hebben altijd prettig naast en met elkaar ieder zijn eigen gemeentelieven beleefd in goede harmonie en met respect voor elkaars stijl.’

De lectuur van Wassenars boek doet beseffen hoeveel er sinds 1890 is veranderd, sociaal én kerkelijk. De animositeit tussen hervormden en gereformeerden is er niet meer. Ze zijn samen opgegaan in wat vandaag (sinds 2004) ‘Protestantse Kerk in Nederland’ heet. Over het gezag van de belijdenis wordt niet meer gestreden. De vraag is zelfs of de belijdenis er nog toe doet. Zijn we vandaag niet veel te individualistisch geworden om ons nog over zoiets kerkelijks als een (‘de’) belijdenis druk te maken? Zoeken we vandaag geen antwoorden op ándere vragen: onze eigen geloofsvragen? Maar dat is stof voor een ander artikel!

N.a.v.: Jan Dirk Wassenaar, *Wanneer toch mijn liefste? Anna Noordmans en Hantje van Dijk, een liefdesgeschiedenis in de schaduw van de Doleantie*. Heerenveen 2022. Prijs: € 29,99.

Uitgave onder verantwoordelijkheid van de Stichting Vrienden van Noordmans.
De Stichting beoogt de studie van het gedachtengoed van Dr. O. Noordmans te bevorderen
en de relevantie ervan voor vandaag onder de aandacht te houden.

Redactie en Bestuur

Dr. C.C. den Hertog (voorzitter)
Dr. J.D.Th. Wassenaar (secretaris)
Ds. K. Hage (penningmeester)
Ds. M.W. de Mik-van der Waal (lid)
Prof.dr. G.W. Neven (lid)
Prof.dr. E. van 't Slot (lid)
Ds. D.S. de Vries (lid)

Voor opgave tot donateur van de Stichting of voor een financiële bijdrage
kunt u contact opnemen met de penningmeester: ds. Krijn Hage: khage@kpnmail.nl.
Rekeningnummer: NL34 INGB 0005 3060 84, t.n.v. Stichting Dr. O. Noordmans